

De prijs der vrijheid

Men is wel enigszins in een eigenaardige situatie, wanneer men op de ochtend van deze Vierde Mei een toespraak moet houden, die in het teken der herdenking staat. De herdenking is immers gisteren reeds geweest en de viering van de Bevrijding is pas morgen. Zo voelt men zich wel een beetje misplaatst, een beetje verloren, enigermate, als die *Displaced Persons*, waarvan er nog altijd miljoenen verstrooid over de aarde zijn, min of meer in nieuwe milieus opgenomen en daaraan aangepast, maar in wezen toch losgeslagen van hun oude ankerplaats en verloren in de wijde wereld. Het zou nog niet zo gek zijn geweest, als men deze vreemde Vierde Mei aan deze miljoenen had gewijd, die eveneens tot de slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog behoren, maar die nog temidden van ons leven, al merken wij hun aanwezigheid lang niet altijd voldoende op.

Het is wel jammer, dat het nu met de Vierde Mei ook al dreigt mis te gaan. De Vijfde Mei, het spijt me, dit aan de vooravond te moeten constateren, is toch al vrijwel afgedaan; dat is een zaak, die wij, het Nederlandse volk, onder leiding van onze brave, maar niet al te fantasierijke regeringen van na de oorlog, verloren hebben. Ik heb er altijd een beetje onze Puriteinse, Calvinistische erfenis op aangekeken, dat het met die feestviering maar niet lukken wilde, terwijl wij voor de herdenking zulk een treffende vorm gevonden hadden. Maar nu loopt de traditie van de Vierde Mei ook al gevaar en komt merkwaardig genoeg de dreiging weer uit de zelfde hoek. Want dat men het nodig gevonden heeft, de dodenherdenking terwille van de zondagrust op een andere datum te zetten, is m.i. een volstrekt misplaatste stichtelijkheid en dan ook terecht door Garrit Stuijveling een „stichtelijk sollen met de Vierde Mei” genoemd. Op zo’n manier dreigt men ook het laatste, wat er aan zinrijke traditie uit onze grootste nationale beproeving is overgebleven, verloren te doen gaan.

Natuurlijk is alles gisteren wel weer goed gegaan. Wij zijn, voor het merendeel, op de keper beschouwd een vrij volgbaar volk en er zullen maar enkelen zijn, zoals die eigengereide schipper, die koppig besloten had, dat aan boord van zijn boot de vlag halfstok zou waaien, op de geijkte tijd en op de Vierde Mei. In mijn hart voel ik alles voor deze schipper, óók een typische vertegenwoordiger van ons volk en waarlijk niet de slechtste. Maar als ieder volgens zijn eigen aard en op eigen houtje onze hoogtijdagen gaat onderhouden, blijft er van de symbolen van onze nationale eenheid geen draad meer heel. Dat hadden echter ook degenen moeten bedenken, die in vertrouwen op de meegaandheid van de overgrote meerderheid van het Nederlandse volk hun stereotype opvatting omtrent wat wel en niet verenigbaar is met de zondagsheiliging hebben doorgedreven, des noods ten koste van een nationaal erfgoed, waarvan zij zich maar al te vaak de kampioenen bij uitnemendheid wanen.

Er zou geen reden zijn, hierover en dan nog achteraf, drukte te maken, als er niet voor diezelfde Vierde Mei uit wel niet geheel dezelfde, maar toch zeer verwante hoek nog een ander gevaar dreigde. Ik bedoel hiermee het verzoek van een vijftal Kamerleden aan de minister-president, om de nationale herdenking bij het monument op de Amsterdamse Dam uit te breiden tot allen, die ongeacht tijd of plaats, voor het vaderland gevallen zijn en daardoor tevens de betekenis van dit monument, wat deze heren noemen, te „verbreden”. Met alle respect, dat wij aan de gevoelens van onze volksvertegenwoordigers verschuldigd zijn, moet het mij toch van het hart, dat hun streven mij bedenkelijk voorkomt en getuigt van een wezenlijk misverstand aangaande de ware zin van het symbool, dat op de Dam, in het hart van Nederland, staat opgesteld. Het is dan ook met alle sympathie en

volledige instemming, dat ik mij, en naar ik hoop velen met mij, zou willen scharen achter het protest van de weduwe van de man, die de schepper van dit Nationaal Monument is geweest en die krachtens zijn opdracht dieper dan enig ander tot de zin van dit symbool heeft moeten doordringen.

Het gaat er, zoals mevr. Raedecker terecht schrijft, niet om, dat de Raedeckers niet zouden betreuren, dat jonge landgenoten van ons in Indonesië gevallen zijn, maar om die te gedenken mag men niet de betekenis van het Dam-monument vervalsen, het monument, dat krachtens de opdracht de smart en de bevrijding der bezettingsjaren tot een groot symbool moest maken en, voegen wij eraan toe, daarin ook ten zeerste is geslaagd. Het gaat hierbij niet alleen om een kostbare nationale zaak, maar ook om een tere aangelegenheid en men moet hopen, dat zij niet door politieke of andere bijkomstige motieven wordt vertroebeld. Al zijn wij daaraan ten onzent — getuige b.v. de communistische exploitatie der Februaristaking in Amsterdam, niet helemaal ontkomen, het is gelukkig niet zo als in een land als Oostenrijk, waar de dodenherdenking tot een nationale twistappel is geworden. Geen van de genoemde Kamerleden zal bij een herdenking in hun „verbrede” stijl b.v. de gevallen van Nederlandse oorsprong aan het zgn. Oostfront willen meemommen. Maar het moet, met ontzien van alle gevoeligheden toch mogelijk zijn, duidelijk te maken, dat het bij de herdenking van de Vierde Mei op de Dam in Amsterdam om wezenlijk andere dingen gaat, dan bij het monument op de Grebbeberg, of bij enig gedenkteken, dat men voor de gevallen in de „politieonele acties” in Indonesië ergens in Nederland zou willen oprichten.

Er is een wezenlijk onderscheid tussen de militair georganiseerde weerstand, die de Nederlandse natie in de meidagen van 1940 bood, en het, nauwelijks georganiseerde, burgerverzet, dat Nederlanders van hoog tot laag, op eigen verantwoording, tegen de bezetter hebben geboden. Het is geen miskenning van de waarde van het militaire verzet, wanneer wij daaraan onderscheiden wat uit de diepste kern van het Nederlandse volk opwelde, wat door de schrijver J. B. Charles in zijn „Volg het spoor terug” genoemd is, de „illegaliteit - der -loyaliteit” en wat onafscheidelijk, als keerzijde, is verbonden aan het gezamenlijk gedragen leed der bezettingstijd. Charles heeft in zijn oorlogsboek — vol eenzijdigheid en overdrijvingen, zeker, maar ook met een chirurgisch analysevermogen — de zuivere kern van het burgerverzet aangeduid, dat voor hem veel meer culmineerde in de dominee, die koppig weigerde zijn koper in te leveren en daarvoor zelfs de dood inging, dan in avontuurlijke overvallen of rooftochten. „De belangrijkste soort van illegaliteit is niet die van het gewelddadige verzet geweest, schrijft hij, maar die van de barmhartigheid, van de loyaliteit met de vervolgdgen”.

Waarop het in die jaren van onderdrukking en verzet aankwam, was geen bravuur of zelfs correcte vervulling van een ingehamerde plicht — hoe waardevol ook. Het ging voor de op zichzelf teruggeworpen enkelingen, die wij in oorlogstijd allen op kritieke momenten waren geworden, om wat er aan menselijkheid, aan verantwoordelijkheidsbesef, sympathie en barmhartigheid in ons verscholen zat en zich daadwerkelijk durfde betonen, hier en nu. Het ging bij alle barbaarsheid, die over ons, maar ook onder ons en in ons heerste, om wat er aan humaniteit naar boven kwam, aan gerechtigheidswil doorbrak en aan vrijheid in ons voortleefde. Ja, ook aan vrijheid, alle onderdrukking en geweld ten spijt.

Niemand heeft wellicht beter de prijs der vrijheid aangeduid dan onze dichter Bloem in zijn „Na de bevrijding”, toen hij schreef:

„Waard is het, vijf jaren gesmacht te hebben,
Nu opstandig, dan weer gelaten, en niet
Een van de ongeborenen zal de vrijheid
Ooit zo beseffen....”

De vrijheid, die Bloem hier stellig op het oog heeft, is de opheffing van dwang, het einde der knechtschap, de mogelijkheid zich vrij te uiten en zichzelf te zijn. Het is die vrijheid, die wij met nationale zelfstandigheid en democratie verbinden, voorzover zij in uiterlijke vormen en garanties is neergelegd. Het is met name de politieke vrijheid, dat geheel van rechten en instellingen, dat ons tot volwaardige, volwassen burgers in een staatkundige gemeenschap maakt, voor wie het elke dag, naar het klassieke woord van Jan Masaryk, mogelijk is ronduit en straffeloos in de tram te zeggen: „Wat een rotregering hebben we vandaag!” Zij gaat gepaard met die persoonlijke veiligheid, die rechtszekerheid, die vrijwaring van vrees, die als een mensenrecht is erkend en die staat tegenover het regiem van de „nachtelijke klopp op de deur”. Die politieke vrijheid, die nu al weer dertien jaar door ons genoten wordt, is, voor wie in de wereld buiten ons om zich heen kijkt, een precair voorrecht. Miljoenen op aard moeten haar ontberen en daarvan zijn er ook miljoenen, die haar niet eens op waarde kunnen schatten. Maar dat er ook miljoenen zijn, die evenals Bloem jarenlang naar haar smachten, dat hebben gebeurtenissen in Polen, Hongarije en elders achter Het IJzeren Gordijn herhaaldelijk bewezen, zoals zij er de levende

getuigen van zijn, die nog altijd dagelijks bij honderden van achter het IJzeren Gordijn ontsnappen naar wat voor hen de „vrije wereld” is. Helaas zonder daar altijd te vinden, wat zij in die vrije wereld zoeken.

Daarbij denk ik niet allereerst aan de vele dwang, onderdrukking en terreur, die ook in die vrije wereld nog aanwezig is en hier en daar uiterst bedenkelijke vormen aanneemt. In dit verband mag, hoe kort en onvoldoende ook, een protest niet achterwege blijven tegen het feit, dat een onzer meest bevriende naties, die tot de democratische ideologie de grootste bijdragen heeft geleverd, gedooft, dat in haar naam de eerste mensenrechten op de schandelijkste wijze, tegenover onderdanen en medeburgers, tegenover Algerijnen en zich verzettende Fransen, geschonden worden. In Algerije wordt momenteel niet alleen de Franse democratie, maar de hele Westerse wereld dodelijk bedreigd.

Maar wanneer ik zei, dat de vrijheid een precair voorrecht is, bedoel ik toch iets anders. Zoals de teleurstelling over de vrijheid bij vluchtelingen van achter het IJzeren Gordijn uit iets anders voortkomt dan enkel uit onze tekorten. De vrijheid is ook nog in andere zin in gevaar, dan in de, wederzijdse, terreur in Algerije. Dat is, omdat de vrijheid als zodanig nu eenmaal een hachelijk iets is; die vrijheid dan vooral als geestelijke vrijheid, in haar zedelijk aspect gezien.

Immers die vrijheid is niet een of ander tastbaar goed, een of ander weldadige ervaring of kracht, die ons toevalt en ons gelukkig maakt. In de grond van de zaak, in haar diepste wezen, is die vrijheid niet veel anders dan een geheel van mogelijkheden, ruimte voor ons bestaan, men heeft zelfs wel gesproken van een „leegte” of van een „niets”. Dat is niet zo maar in enkele woorden uit te leggen. Maar het is wel belangrijk. Als vrijheid niets anders is dan ruimte voor ons bestaan, bovenal ruimte om ons zelf te zijn, onze menselijkheid te beleven, dan wordt het uiterst onzeker, wat die vrijheid ons waard is. Dan hangt het er maar vanaf, wat wij ervoor over hebben; want de vraag is dan niet: wat wij van het leven verwachten, maar: wat wij van ons leven willen maken.

Dat zou het begin kunnen zijn van een min of meer wijsgerige, al of niet diepzinnige, beschouwing. Daarvoor is zo’n zondagochtendtoespraak niet geschikt, ook niet op de Vierde Mei. Maar dan is er wel aan te herinneren, dat die vrijheid, in wat men wel kan noemen, existentiële zin, in de jaren van onderdrukking en verzet aan de orde was. Dat zij haar waarde heeft bewezen en dat voor haar een hoge prijs is betaald. Want het was om die vrijheid, om die mogelijkheid zichzelf te zijn, om zijn menselijkheid ondanks alles te beleven, om op eigen manier zijn menselijke waardigheid te handhaven, dat duizenden toen de hoogste prijs, hun leven, hun dierbaren, hun taak en toekomst hebben overgehad.

„Er is geen vergelijking tussen de prijs, die men betaalt en de vrijheid, die men verovert”, zegt een Frans-Zwitserse moraliste, Jeanne Hersch. De illegale dichter in bezet Nederland zei het korter: „Want vrijheid is geen koopwaar”. Slechts voor wie haar prijs zo hoog stelt, wie haar boven alles rekent, is de vrijheid veilig. Laat dat de slotsom, de vrucht zijn van een herdenking van vijf jaar onderdrukking en verzet op deze ietwat vreemde, wat misplaatste Vierde Mei.

Dr. B. W. SCHAPER

Humanistisch Vacantie- en Conferentieoord

De Ark

Profiteert van de prachtige ligging van de Ark te midden van bos, heide en zandverstuivingen.

In de perioden 28 juni-19 juli en 16-30 augustus a.s. kunnen we nog enkele gasten ontvangen.

Prijs per week f 42,— kinderen 6 t/m 10 jaar f 32,—
„ 0 t/m 5 jaar f 26,—

Aanmeldingen en inlichtingen bij „De Ark”

Belvédèrelaan 14, Nunspeet / Telefoon K 3412-2404

HET WOORD VAN DE WEEK

4 mei 1958

VERSCHIJNT WEKELIJKS

11e jaargang nr. 18

Frankering bij
Abonnement
UTRECHT

De Heer

Mevrouw

Mejuffrouw

D. TH. WINTER W
ROOSEVELT LAAN 143
AMSTERDAM - 2 2-10

Onbestelbare exemplaren
terug aan:
Oudegracht 152, Utrecht

Lezingen voor de radio

11 mei „Vrouw” of mens, Hella S. Haasse.

12 mei (AVRO) 15.15 uur: „De opvoeding in de jeugdbeweging”, Dr. L. v. Gelder.

18 mei „Levenswijsheid in aforismen”, Dr. G. W. Huygens.

25 mei „Waarheid en waarde in godsdienst en humanisme”, Prof. Ir. P. J. Mazure.

De tekst van deze lezingen is verkrijgbaar bij het Humanistisch Verbond, Oude Gracht 152, Utrecht door storting of overschrijving op giro nr. 30.49.60 of door insluiting van f 0,25 aan geldige postzegels.

Het Woord van de Week

Humanistische radiolezingen uitgesproken voor de Vara-microfoon.

Administratie: Humanistisch Verbond, Oudegracht 152, Utrecht, Postgiro 304960.

Abonnementsprijs bij vooruitbetaling f 4,— p. j., buitenland f 4,60 p. j., losse nummers f 0,25.